

הרב חיים דוד הלוי זצ"ל

תשובות בהלכה שהתפרסמו ב'שמעתין'

לקרוא מכתב שנשלח לתלמידה

הרב חיים דוד הלוי

הרב הראשי וראב"ד לת"א—יפו והמחוז

אפילו בחרם, בטלה בתום הזמן (עיין בביצה ה'. תד"ה כל), תקנותיו של רגמ"ה נתקבלו גם לאחר תום הזמן שהגביל הוא עצמו. וכמה התמירו גדולי הפוסקים בכך, וכבר כתב מהרי"ק (שורש ק"י והעתיק דבריו הסמ"ע בחושן משפט סי' רס"ז סק"ד) וז"ל, „אם הכריזו בביהכנ"ס להחזיר אבידה בתקנת ר"ג ויש אנשים שאומרים שנמסר להם הדבר בסוד, יש לגדות מי שישתדל לבטל גזירת

הרמ"א שם: „וה"ה בכל מקום שיש דיחוי מצוה כגון ששהה עם אשתו עשר שנים ולא ילדה", ומקור הדברים בגדולי הראשונים שציין הוא עצמו (המרדכי הרשב"א ומהר"מ פאדווה) ומענין נימוקו של הרשב"א! הדעת נוטה שלא גזר בכל הנשים ובכל המגרשים, שלא עשה אלא לגדור בפני הפריצים והמעוללים בנשותיהם שלא כראוי, אבל לא על דעת שתפשט תקנתו באותן שאמרו חכמים שיוצאים שלא בכתובה... אבל באלו שאמרו שהוא האם מותר לתלמידים לקיים דיון על אישיות מוריהם? מהי התייחסות ההלכה לתופעת ההלשנה בבתי-הספר? האם קיים איסור "מוחק את השם" בהפעלת מחשב"?*

(הרמב"ם בפרק ראשון של מסכת אבות משנה ט"ז ביאר הטעם ששיבחו "בתוך ההמון"). רבינו יונה ב"שערי תשובה", התיר לספר בשבח אדם שכבר הוחזק לרבים ככשר וצדיק ולא נמצא בו שום אשמה מעולם, שאם גם ירצה מי מההמון לדבר בו סרה ידעו הכל ששקר דבר פיו. ואם כה חששו רבותינו כאשר מספרים בשבח וטובתו של אדם, שמא יבואו לדבר בגנותו, כל שכן לשבת ולקבוע

שאל
בעני

בתרגום עברי חופשי) כמעשה זה שטוביא חטא, ובא זיגוד והעיד בו בפני רב פפא. ציווה רב פפא להלקות את זיגוד. אמר לו: טוביא חטא וזיגוד לוקה? השיבו: כן הדבר, שכן כתוב: "לא יקום עד אחד באיש", ואתה לבדך העדת בו, שם רע סתם — אתה מוציא עליו (פסחים קי"ג, ע"ב). ברור איפא, שאין לספר על מעשה-איסור של שום אדם, כיון שאין שני עדים, והרי ברור שהוא יכחיש הכל, ונמצא שיש כאן הוצאת שם רע בלבד. ומתוך הסוגיא הנ"ל נפסקה הלכה בשו"ע: "...ועד אחד לא יעיד אלא בדבר ממון שמביא לידי שבועה, או לאפרושי מאיסורא (ר"ל שע"י דבריו ימנע אחרים מלהכשיל בדבר איסור, כגון שמספר על קצב שמאכיל טריפות), אבל אם כבר נעשה האיסור — לא יעיד דאינו אלא כמוציא שם רע על חבריו" (חושן המשפט, הלכות עדות סימן כ"ח, סעיף א').

כ
ה
ע
ש
ש
י
א
—

- ★ מהי מקומה של חגיגת יום הולדת בהלכה?
- ★ היש חובה בחזרת התפילה במנין התלמידים שבביה"ס?
- ★ המותר להשתמש במצרכי מזון לשם ציור, הדבקה וקישוט?

מהי מקומה של חגיגת יום הולדת בהלכה?

שאלה:

נהוג היה בבית ספרנו לערוך מדי שנה בכל כיתה חגיגת יום הולדת מרכזית במועד שבו חל יום ההולדת של רוב תלמידי הכיתה. מנהג זה קנה לו שביתה בבית-ספרנו והכול ראו בו ברכה. הן

הולדת את פרעה, יום הלידה ויום המיתה עד כאן לצבור מיכן ואילך ליחיד. ופירש הרב "פני משה", ויהי ביום השלישי, ומאי הדר דקתני יום הלידה, (ותירץ) עד כאן לצבור, יום גנוסיה הוא שעושים ביום הלידה של מלך יום איד לכל המון העם, ויום הלידה דהדר תני הוא שעושים אותו יום איד ליחיד כל אחד בביתו ביום הלידה שלו, עכ"ל.

מכאן מקור נאמן ליום הולדת שנהגו כבר בעולם העתיק לעשות חגיגות צבוריות גדולות ביום הולדת המלך וחגיגות פרטיות לכל יחיד בביתו ליום הולדתו.

אלא שכל זה נחוג ע"י אותם עמים עובדי עבודה זרה תוך כדי הקרבת קרבנות לאיליהם, ולכן נאסר על כל אדם מישראל לשאת ולתת עמהם ורבו במרוצת שנים רמזיהם, אמרה לאלהם ואלהם

היש חובה בחזרת התפילה במנין התלמידים שבבית הספר?

שאלה:

יודעים אנו את חשיבותה של חזרת התפילה. שאלתנו היא: מהי תוקפה ומידת חובה? וזאת לנוכח העובדה, שאוכלוסיית בית ספרנו ברובה, איננה חזקה ביראת שמים ורקעה החינוכי

בפת, אין מניחים בשר חי על הפת, ואין זורקין את הפת, ואין סומכין את הקערה בפת. ובהמשך הסוגיא שם נראה, שגם שאר מאכלים אין זורקין אותם אם נמאסים הם בזריקתם. וכל גדולי הפוסקים פסקו הלכה כשמואל. ואף שהרי"ף והרמב"ם לא הזכירוהו, גם הם דעתם לפסוק הלכה כשמואל, שמותר לאדם לעשות כל צרכיו בפת (עיין ב"בית יוסף", סימן קע"א). וכך פסק מרן בשולחן ערוך: 'עושה אדם צרכיו בפת, והני מילי במידי דלא מימאסי' וכי' (שם סעיף א'). והרב "מגן אברהם" (שם, סק"א) הביא דברי הגמרא (שבת, ק"ח:), שאמרה 'שורה אדם פיתו ביין ונתנו על גבי העין בשבת' (וגם מימרא זאת אמרה שמואל).

*** האם מותר לבטל שיעורי תורה לצורך בחינות בגרות?**

לז

*** האם מותר להתכונן למבחנים במקצועות שונים ביום**

השבת?

מנ

הנ

שקר מטעמים חינוכיים – מתי?

ומדוע מותר לשנות מפני השלום?

הנני מאשר קבלת מכתבך מיום י"ב טבת דנא, בשאלתך אודות אותה מדריכה שפרסמה לוח מבחנים פיקטיבי, במשך כשבועיים מבחן יום יום... והתלמידות כעסו ומיחו... ולאחר כמה שעות הודתה שפרסמה את הלוח "כדי לראות איך הבנות מגיבות בשעת לחץ". ושאלת אם אכן מוצדק

המקרא ולא מצאנו שהלך יעקב אבינו אצל עשו לשער מימיו, אפשר יעקב אבינו אמיתי היה ומרמה בו, אלא אימתי הוא בא אצלו לעתיד לבוא, הה"ד 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשוי' (ב"ר ע"ח, י"ד).

פשוט ביותר לרבותינו שמותר היה ליעקב לשקר לעשו לשם הצלתו, ולומר לו שיש בדעתו לבוא לשער, שאם יש בדעתו להזיקו ימתין לו. ומכאן למדו רבותינו, "ישראל שנזדמן לו עכ"ם בדרך ושאלו להיכן הולך ירחיב לו הדרך (עבודה זרה כ"ה:). אלא שהיה קשה להם למה הזכיר "שעירה" כי לשם הצלתו לא היה בכך צורך, וזה היה שקר מיותר, "ויעקב אמיתי היה ומרמה בו", והיתה תשובתם כי התכוין באמת לרמוז לעתיד לבוא.

הרי שאף אמיתי כיעקב שכל מידתו היתה אמת, רשאי היה לרמות לצורך הצלתו, וזה מובן ביותר, שכל חיינו הוא בעולם השקר, ומי שירצה לנהוג לפי האמת המוחלטת עשוי להזיק לעצמו ולאחרים, ולכן מותר לשנות מפני השלום.

והרמב"ם סיים ספר זמנים (סוף הלכות חנוכה) וזה לשונו: "גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום". והרב המגיד ציין מקומו בספרי. וחפשי בספרי (במדבר ו', כו) ולא מצאתי כדברים האלה, עכ"פ יש בה חידוש עצום, שכל נתינת התורה הוא לעשות שלום בעולם.

והנה שם בספרי אמרו עוד: "גדול השלום ששמו של הקב"ה שלום" וכי'. מעתה, חותמו של הקב"ה אמת, ושמו שלום, ואין תימה איפוא שאין אנו מחזיקים בחותמו של הקב"ה, שהלא מחזיקים אנו באמתה עם השמן הגדול הנהגה עלינו

לימוד תורה ועשיית דין*

הנני מאשר קבלת מכתבך אשר הסב לי צער רב. זוכר הנני את שקידתך העצומה, ואת מכתבך ושאלותיך בהיות דאבני ורבה, כשהיית לו בעומקה של הלכה, בדיני ממונות הקשים, ועתה הנני ממחר מאד להשיב, ואעשה כע"ה מאמץ גדול להסביר לך מקור טעיותיך, בתקוה, כי תשוב מיד למנהגך מימים ימימה. ודאי, אם אתה מסתכל אל משפטי התורה כאל חוקי ומשפטי כל העמים, טענותיך צודקות. לא מצאנו שום אדם בעולם, פרט למשפטנים, שיעסקו בלימוד הומר משפטי שאין בו שום תועלת לאדם שאין מקצועו בכך. אך שונים הם משפטי התורה בעצם מהותם מבחינה זאת, והיטיב להסביר זאת הר"ן בדרשותיו (דרוש י"א), וזו תמצית לשונו:

את התורה אלא ע"מ שתעשו את הדינים וכו' (שמות רבה פרשה ל' סימן כ"ג). אולי מכוונים הדברים כלפי דעותיך, אין אפשרות לקבל חצי תורה, ולותר על מחציתה. כל הרוצה ליכות בכרתה של תורה, חייב לעסוק גם ב"אבן העזר" וב"חושן המשפט". ולטענתך, "אין שום שאיפה להיות רב או דיין", אזכיר לך כמה גדול היה צערם של חכמי ישראל שמנעו מעצמם קבלת עול עבודת הצבור, וכך מסופר במדרש תנחומא (משפטים ב'): מעשה ברבי אמי כשהיה מסתלק מן העולם נכנס אצלו בן אחותו ומצאו בוכה, אמר לו רבי מפני מה אתה בוכה, יש תורה שלא למדת ולימדת, הרי תלמידיך יושבים לפניך, יש גמילות חסדים שלא עשית, ועל כל מדות שהיו בך היית מתרחק מן הדין, ולא נתת רשות לעצמך להתמנות על צרכי צבור. אמר לו בני עליה אני בוכה שמא אתן דין וחשבון על שהייתי יכול לעשות דיניהם של ישראל ע"כ. והדברים מדברים בעד עצמם. ועתה אחזור לבסס את עיקרי דברי הראשונים, שכיון שבעשיית דין שורה שכינה בישראל, לכן גם בעצם העיון באותן הלכות, כהכנה לדין, מושגת השראת שכינה בישראל. ואף שהם דברי סברא, כי

כלל בתקון הסדור המדיני (החברתי) הם סבה עצמית קרובה לחול השפע האלקי, כן משפטי התורה יש להם מבוא גדול וכאילו הם משותפים בין ענין חול הענין האלקי באומנתו, ותקון ענין קבוצנו, ואפשר שהם היו פונים יותר אל הענין אשר הוא יותר נשגב במעלה, ממה שהיו פונים לתקון ענין קבוצנו, כי התקון ההוא המלך אשר נעמיד עלינו ישלים ענינו. אבל השופטים והסנהדרין היה תכליתם לשפוט העם במשפט אמתי צודק בעצמו, שימשך ממנו הדבק הענין האלקי בנו..."

על פי דברי הר"ן הנ"ל תבין היטב מאמר רבותינו שלכאורה סתום הוא: כל דיין שדן דין אמת לאמתו משרה שכינה בישראל (סנהדרין f). ולכאורה מה ענין השראת שכינה בישראל לדין, וכי משום שדן דין אמת וחייב את ראובן להשיב כספו של שמעון, או שחייב אדם לשלם כתובת אשתו וכדומה, ישרה שכינה בישראל, אך על פי דברי הר"ן יובנו דברים רבותינו אל נכון. ומכאן, שדברי הר"ן אמתיים ונכונים הם, והמשפט בישראל שמקורו בדיני התורה, נועד להשרות שכינה בישראל, והיא, התדבקות הענין האלקי בישראל" שבדברי הר"ן.

האם מותר לגזול חברו על מנת לשלם?

סימן מ"ז) שנשאל במי שהשעת דחוקה לו ביותר מדי, אם מותר לגנוב וכו', והביא דברי הטור הנ"ל וסיים: ונראה דאפילו אין בידו ממה לשלם עכשיו אלא על סמך שיריונה אחר זמן ואז ישלם, אף זה קרוי תשלומין, דאין לך דבר העומד בפני פיקוח נפש, ועדיין יש להתיישר בדבר, עכ"ל. והנה ברור ביותר שלא התכוון הרב לגדונו שלו שהיה דחוקה לו השעה יותר מדי, וזה ודאי שאין לו ממה לשלם עכשיו, אלא שכונתו לדברי הטור, שהתיר על דעת לשלם, ועל זה כתב שלאידווקא באופן שיש לו כבר עתה לשלם, אלא שבמקום זה ובשעה זאת אין כספו בידו ורוצה לגזול חבירו על מנת לשלם לו, אלא גם אם עתה אין בידו ממה לשלם אבל סימך הוא על זה שיריונה אחר כך מותר, שאין דבר העומד בפני פיקוח נפש, ומזה התכוון הרב ללמוד לגדונו שאין לו עתה מאומה, והתיר לגנוב

מאת הרב חיים דוד הלוי

(כי לא נהדרת זה במכתבך) שהסכום הוא גדול, אי שאתה נתון במצב שבטוח הנך שלא תוכל לשלם לו. ולפי זה אין לך כל היתר לגזול כספו של אדם אף אם בשבילך הוא בגדר פיקוח נפש, ואל תתמה שפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, ולדברייך אתה נתון בסכנה של פיקוח נפש, ומדוע לא תדחה איסור גזל שבתורה, כי מניין לך שגם בשביל חברך אין זה מקרה של פיקוח נפש, וכבר אמרו רז"ל (ב"ק ק"ט). א"ר יוחנן כל הגזול את חבירו שותף פרוטה כאילו נוטל את נפשו ממנו שנאמר כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו

שאלה: "יש בדין כספים של אדם כספיים שהפקידם... מצבי דחוק כרגע, אני מתכוון לפנות לצדקה... משכילי זה פיקוח נפש... האם מותר לי לקחת כספו של אותו אדם לשם הצלתו... והלא פיקוח נפש דוחה כל התורה כולה..."

מדברייך אני מבין שכונתך לקחת כספו שלא על-מנת להחזיר לו לעולם, ואולי ככונתך להשיב את דבר הפקדון לגמרי, וזו אינה צריכה לעולם, כי דבר זה אסור הוא אסור של אדם שנתן בך אימון, והפקיד כספו בידך, ואפילו נתן אתה בסכנת מוות אינך רשאי לעשות כן, וכך כתב הטור (ח"מ סימן שצ"ט), ואפילו אם הוא בסכנת מות וכו'...

40 שנה לסיום מלחמת העולם השנייה

ההשגחה העליונה ודרכיה

מאת הרב חיים דוד הלוי

יצוין, כי רבותינו הפנו מבטם למעשה על העול הנורא בעולם בחיי הפרט. ובאותה סוגיה שהעתיקו עסקו בבעיית רשע וטוב לו צדיק ורע לו כפרטים וכיחידים, וזו היתה תשובתם, ויצוין, כי רבותינו הפנו מבטם למעשה על

מהר עניים מראות ברע והבים אל עול לא תוכל, למה תביא בוננים, תחריש בבל רשע צדיק ממנו (הבסוק א' י"ע)

כאודי שנה, שבה, ועלתה בכל הרפואות גם שאלה הענינים, ולגביהם...

